

פרשת עקב היא תחכים נוסף בספר דברים של אירועי המדבר המכוננים, תחכים שמתקיים בפגישה נוספת מיני רבות של משה עם בני ישראל, במסגרת סמינר הכנה, לקראת כניסתם לארץ ישראל. הסמינר מתנהל על פני הפרשות בספר דברים. משה בנאומיו מציג בסמינר ההכנה לבני ישראל, אירועים שחוו במדבר, שכבר הופיעו בספרי שמות ובמדבר. אירועים שהותירו חוויה מכוננת ומעצבת לקראת הכניסה לארץ. כפי שהצגתי בפרשות הקודמות בספר דברים, משה בוחר את אותם האירועים, לא כדי לספר באמצעותם סיפורים מרתקים. אלא ובעיקר, **"כארגון לומד" של עם ישראל**, הוא נוקט במתודולוגיה של תחכים, על מנת לגזור מאירועים אלו, מורשת של ערכים ומידות, קודקס של התנהגות וארגז כלים, שיהיו חלק בלתי נפרד מאושיות החיים בגולה בתקופת הגלות ובתקופת הריבונות של העם בארצו ובמולדתו. כך עושה משה גם בפרשתנו, באחד האירועים המכוננים, שהותירו את רישומם העז- **חטא העגל ושבירת לוחות הברית**.

בלוחות הראשונים, הקב"ה אקטיבי- מעשה אלוקים ומשה פסיבי. "וְהִלַּחַת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים, הָמָּה; וְהִמְכַתֵּב, מִכְתָּב אֱלֹהִים הוּא חֲרוּת, עַל הַלָּחַת. וַיְהִי, כִּאֲשֶׁר קָרַב אֶל-הַמִּחָנֶּה, וַיֵּרָא אֶת הָעֵגֶל, וּמַחֲלַת; וַיַּחֲרֹ-אֵף מֹשֶׁה, וַיִּשְׁלַךְ מִיָּדוֹ אֶת-הַלָּחַת, וַיִּשְׂבֹּר אֹתָם, תַּחַת הָהָר. (שמות, לב'). **בלוחות השניים, הקב"ה פסיבי ואילו משה הוא האקטיבי**. "וַיֹּאמֶר ד' אֶל מֹשֶׁה, כְּתֹב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: וַיְכַתֵּב עַל הַלָּחַת, אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת, הַדְּבָרִים". (שמות, לד').

בפרשתנו: "וַיִּתֵּן ד' אֵלַי, אֶת שְׁנֵי לוחֹת הָאֲבָנִים כְּתֻבִּים, בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים; וַעֲלִיָּהֶם, כָּכָל-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל. וַיְהִי, מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם, וְאַרְבָּעִים, לַיְלָה; וַתֵּן ד' אֵלַי, אֶת שְׁנֵי לוחֹת הָאֲבָנִים לְחוֹת הַבְּרִית. וַיֹּאמֶר ד' אֵלַי, קוּם רֵד מִהָר מִזֶּה כִּי שָׁחַת עַמְּךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם: סָרוּ מִהָר, מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עֲשׂוֹ לָהֶם, מִשְׁכָּה.... וְאֶפֶן, וְאֶרֶד מִן הָהָר, וְהָהָר, בְּעֵר בָּאֵשׁ; וַיִּשְׁנֵי לוחֹת הַבְּרִית, עַל שְׁתֵּי יָדַי. וַיֵּרָא, וַיְהִי חֹטְאֵתָם לְד' אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם, עֵגֶל מִשְׁכָּה: סָרְתֶּם מִהָר מִן הַדֶּרֶךְ, אֲשֶׁר צִוָּה ד' אֶתְכֶם. וְאַתֶּם, בְּשְׁנֵי הַלָּחַת, וְאַשְׁלַכְתֶּם, מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי; וְאַשְׁבַּרְתֶּם, לְעֵינֵיכֶם" (דברים, ט', י'- יז').

אנסה לנתח את אירוע שבירת הלוחות, בהבחנה בין הלוחות הראשונים, לבין הלוחות השניים, **בהתבוננות מעמיקה רב ממדית**, על לקחיה, תובנותיה ומשמעויותיה.

אציג ניתוח של שלושה הממדים הבאים:

1. תאולוגיה ופוליטיקה. 2. תקשורת והנגשה. 3. זיקנה ושכחה.

תאולוגיה ופוליטיקה

דומה שמשה בנאומו בפרשתנו על האירוע המכונן של שבירת לוחות הברית, מכוון בראיה עתידית לממד התאולוגי פוליטי, במערכת היחסים שבין היהדות לנצרות, שידעה עליות ומורדות בציר הזמן. מערכת יחסים זאת, פשטה ולבשה צורות שונות במהלך דברי ימי ההיסטוריה, מאז ימי חורבן בית שני והמרד הגדול, באמרה הידועה של **רבי שמעון בר יוחאי**: **"בידוע שעשו שונא ליעקב"** ובהמשך במאות ה-11-15, כאשר הנוצרים פיתחו את **"תיאוריית החילוף והגינוי"** שאומרת כי הברית של הקב"ה עם העם היהודי הוחלפה בברית החדשה עם הכנסייה ושהיהודים היו אחראים להרג ישו וצליבתו. תיאוריה זו גרמה לשנאה, אנטישמיות רדיפות ופוגרומים כנגד היהודים מצד הכנסייה הנוצרית, במשך יותר מ-1500 שנה. תיאוריה תיאולוגית פוליטית זאת, גרמה לשפיכות דמים נוראית לאורך ההיסטוריה. תיאוריה זו גם גרמה לראשי הכנסייה הנוצרית לקבל את תוכנית הפיתרון הסופי של הנאצים. **רק לאחר השואה החל משנת 1950** החלה הכנסייה לערוך חשבון נפש **ובשנת 1965** במועצת הוותיקן השנייה, הכנסייה הקתולית אימצה באופן רשמי את התיאוריה התיאולוגית החדשה בדמותו של מסמך שנקרא **"הנוסטרה אטאטה"** ("בזמננו") שדחה את **"תיאוריית החילוף והגינוי"** וגינתה כל גילויי אנטישמיות. הם דחו הרעיון הקודם שהיהודים הם האחראים על מותו וצליבתו של ישו ועיגנו את הברית בין אלוקים לבין העם היהודי: **"היהודים יישארו יקרים ביותר לאלוהים"**. התפתחות נוספת הייתה שהאפיפיור יוחנן פאולוס השני ביקר בבית

הכנסת הגדול ברומא בשנת 1986. הוותיקן הכיר במדינת ישראל **בשנת 1994** וכונן יחסים דיפלומטיים איתה. **בשנת 2000** ביקר יוחנן פאולוס השני בישראל- ביקר ביד ושם, נפגש עם הרבנים הראשיים והתפלל בכותל המערבי ונשא תפילה : **"אלוהי אבותינו, אתה בחרת באברהם ובזרעו להביא את שמך אל העמים. אנו נעצבים עמוקות על התנהגותם של אלה שלאורך ההיסטוריה גרמו סבל לילדיך אלה ומבקשים את מחילתך. ברצוננו להתחייב לאחוה אמיתית עם העם של הברית"**. גם האפיפיור הנוכחי **פרנציסקוס**, ראש הכנסייה המונה 1.2 מיליארד בני אדם, עם מינויו לתפקידו אמר : **"לא יכול להיות נוצרי אנטישמי"**.

הד לשינוי החיובי שחל בנצרות, מוצא ביטוי בדברי הנצי"ב (ר' נפתלי צבי יהודה ברלין, 1816-1893) בפירושו, **"העמק דבר"** על הפגישה הדרמטית בין יעקב לאחיו עשו **בבראשית לב', ד'** : **"בא ללמד שגם יעקב נתעורר רחמים עליו לשעה זו, אהבה לעשו. וכן לדורות בשעה שזרע עשו מתעוררים ברוח טהרה להכיר את זרע ישראל ומעלתם, אז גם אנחנו מתעוררים להכיר את עשו כי אחינו הוא"**.

הרשב"ם- רבי שמואל בן מאיר, (1080-1160), מבעלי התוספות נכדו של רש"י, היה הפרשן הראשון ששילב בפירושו התפלמסות עם הנוצרים באותה תקופה בה הוא חי. **את מעשה שבירת הלוחות, הרשב"ם מסביר**, כתשישות כוחו של משה ולא כשבירה אקטיבית של משה בחמת זעם, כתגובה לחטא העגל : **"כשראה את העגל תשש כוחו ולא היה בו כוח להשליכם רחוק ממנו קצת, שלא יזיק את רגליו בנופלם כדרך כול משליכי משוי, כשאין בהם כוח לשאת"**. אך ברור לכולם מקריאת הטקסטים והפשט בתורה, באירוע שבירת הלוחות בספר שמות בפרשת **"כי תשא"** ובפרשתנו, כי שבירת הלוחות על ידי משה, לא התרחשה בגלל תשישות כוחו של משה, אלא כמעשה פרואקטיבי, כפי שמשה מתאר זאת בפרשתנו : **"וְאֶתֶּפֶשׁ, בְּשָׁנִי הַלַּחַת, וְאֶשְׁלַכֶם, מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי ; וְאֶשְׁבְּרֶם, לְעֵינֵיכֶם"** (דברים, ט', יח').

אם כן, מה גרם לרשב"ם להתרחק בפירושו ממה שנראה בעליל מהפשט בטקסט בפרשתנו, כפעולה אקטיבית יזומה בכוונת מכוון של משה, לשבור את הלוחות ולנקוט בפרוש שמציג את הסיטואציה של שבירת הלוחות כפעולה פסיבית של משה. כלומר, שתש כוחו של משה, שראה אירוע טראומטי של חטא העגל ואז מרפיונו, נפלו הלוחות ונשברו?

פרופ' אלעזר טויטו ז"ל, תושב אלקנה שזכיתי להכירו ולהוקירו מקרוב. עסק במחקריו האקדמיים באוניברסיטת בר אילן, בדרך פרשנות פרשניו השונים, כתבנית נוף חייהם וסביבתם. טויטו נדרש במיוחד במחקריו לדרך פרשנותו של הרשב"ם, **בממד התאולוגי פוליטי, בזיקה להשפעה הסביבתית של התקופה בה הפרשן חי**. בניתוח מאלף טויטו מסביר : **"כי מטרת הפירוש בה בחר הרשב"ם, בשבירת הלוחות, היא לחזק את רוחם של ישראל מול פרשנות הנוצרים, שראו בחטא העגל ובעונשו מפנה ביחס הבורא אל עמו. לדעת הנוצרים, בחטא העגל הופרה ברית סיני ונזרעו הזרעים לתהליך שבסופו, בחורבן בית שני, מאס ה' ב"ישראל הישן", "הברית הישנה" וכתר ברית חדשה עם "ישראל החדש" "****הברית החדשה"** – הנצרות. הלוחות הם מסמך הברית שכרת ה' עם עמו ושבירתם היא, לדעתם, הפרת ה' את בריתו עם ישראל. הפירוש שפירש הרשב"ם מטרותו, ליטול את העוקץ מהפרשנות הנוצרית, פרשנות שהגיונה היה עלול לגרום לערעור אמונתם של ישראל שלא ייטוש ה' עמו". (ד"ר יצחק ספיר, מאמר לזכרו של פרופ' אלעזר טויטו ז"ל, ספרים, שבת משפטים, מקור ראשון, כד' שבט תשע"ה).

הנה לנו דוגמא מאלפת לגדולתו של מנהיג רוחני ופרשן, בדמותו של הרשב"ם שחי בימים האפלים של התיאוריה התיאולוגית של הכנסייה הנוצרית- **"תיאוריית החילוף והגינוי"**. פרשן שהיה מנהיג ובעל השפעה שלא הסתגר במגדל שן, שידע לנתח מציאות מיוחדת בת זמנו, **ולגלות אחריות כלפי העם היהודי באותה עת בה חי**, שבאומץ ידע לשנות ולפרש את הטקסט בפרשתנו באירוע שבירת הלוחות, כדרך פעולה פסיבית של משה שתש כוחו, וזאת כדי למנוע העצמתה של תיאוריית החילוף והגינוי כלפי היהודים, ולמנוע ערעור אמונתם של ישראל שלא ייטוש ה' עמו.

תקשורת והנגשה :

דומה שמשו בנאומו על אירוע שבירת הלוחות ומשמעויותיו, יודע להפיק הלקח בממד התקשורתי ההנגשתי ולהנחילו לעם ישראל בהמשך דרכו, בהבדל שבין הלוחות הראשונים לבין הלוחות השניים. לוחות הברית הם התשתית לקודקס הערכים, המידות וההתנהגות של עם ישראל בארצו. יש צורך אפוא בלוחות, שתוכנם יהיה מונגש ליכולת הלמידה, הקליטה, ההפנמה וההטמעה של עם ישראל במדבר, לקראת הכניסה לארץ. **כבר עסקנו בספר שמות, בסוגיית התקשורת והנגשה, שבין משה המנהיג לעם ישראל, שבין משה לפרעה. כשל תקשורתי בין משה לעם העבדים במצרים: "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה". (שמות, ו', י').** כמו גם תפיסת הכשל התקשורתי על ידי משה בהקשר לפרעה: " בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו. וידבר משה לפני ד' לאמור, הן בני ישראל לא שמעו אליי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתיים". (שמות, ו', יא-יב). המהר"ל (רבי יהודה ליווא בן בצלאל 1520, - 1609, המוכר בכינויו מהר"ל (מורנו הגדול רבי ליווא מפראג), בפרשנותו בגבורות ה' פרק ד', מנתח את הסיבה לפער התקשורת והנגשה, שבין משה לעם ישראל. לדבריו, כבדות הפה וערלות השפתיים של משה, איננה מעידה על פגם אורגני או טכני (גמגום או חוסר בקיאות בשפה המצרית), אלא היא נעוצה במהות, בפער התקשורת הגדול, בין המילים הגבוהות, ההבטחות הגדולות, לבין היכולת להנגיש אותן לבני ישראל. היישום של מסקנות והמלצות תחכים הלמידה של משה על אירוע מצרים " ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה", מתקיים גם באירוע שבירת הלוחות בפרשתנו. הפער התקשורתי וההנגשתי מתקיים בלוחות השניים – שהם "מעשה משה", לעומת הלוחות הראשונים – שהם "מעשה אלוהים". דומה שרק הלוחות השניים בתוכנם ובמשמעותם, כקודקס הערכים, המידות וההתנהגות של עם ישראל בארצו, הם מונגשים, נקלטים, מופנמים ומוטמעים, בתודעה ובפרקטיקה של עם ישראל.

הנה לנו תובנה לחיים, בנאומו של משה באירוע שבירת הלוחות בפרשתנו, על חשיבותו של ממד התקשורת, הנגשה, הפנמה והטמעה. עד כמה אנו עדים בחיי היום יום, לפערים וכשלים, בתקשורת שבין מנהיגים למונהגים, בין מנהלים לעובדיהם, בין מורים לתלמידיהם, בין הורים לילדיהם. **בלוחות הראשונים היה קיים פער גדול בין הלוחות לבין העם, שכן משה היה פסיבי ואילו בלוחות השניים, משה הוא האקטיבי שיודע להנ גיש את תוכן הלוחות לעם ישראל, בגובה העיניים.**

הזיקנה והשכחה :

משה בנאומו בפרשתנו על אירוע שבירת הלוחות ומשמעויותיו, מכוון גם לממד הזיקנה והשכחה. שבירת הלוחות, אין משמעותה- שכחת הלוחות הראשונים. כאן מתקיים **שילוב** בין שני הלוחות **ושילוב** בין הזיכרון לשכחה. **במסכת ברכות ח' עמ' א',** נאמר שרבי יהושע בן לוי מצווה את בניו: "היזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דאמרינן, **לוחות ושברי לוחות מונחות בארון**". אנו עדים בחיי היום יום לתופעת הדמנציה והשכחה, ללוחות שבורים של אנשים- " אל תשליכנו מלפניך ורוח קודשך אל תיקח ממנו" (מתוך "שמע קולנו", בסליחות).

איננו זורקים את הלוחות השבורים, אנו מעניקים גם להם כבוד והדר. אנו זוכרים את הלוחות השבורים שפעם היו שלמים. אנו נושאים את ארון הברית במסע המחויבות החברתי והמוסרי, לאורך דברי ימי עמנו, כשבתוכו מונחים לוחות שלמים בצד לוחות שבורים. משה מנחיל לעם ישראל ערך חברתי של הכלתם ולא הדרתם, של אלו שפעם היו שלמים ולימים הפכו לשבורי גוף ונפש בצוק העיתים. משה דורש מחויבות זאת ממנהיגי החברה וגם מהמשפחה.

באירוע המכונן בפרשתנו של שבירת הלוחות, על ממדיו ומשמעויותיו השונים, מנחיל לנו משה, צידה לדרך - מורשת של ערכים ומידות, קודקס של התנהגות וארגז כלים, לחוסנו, איתנותו וזהותו, של עם ישראל, לאורך הדורות, בגולה ובמדינת ישראל.